

סימן ח

תנור תלוש שיש לו שוליים (רצפה) לרבי יהודה ולרבנן

תקציר

(א) נחלקו במשנה רבי יהודה ורבנן האם יש גמר מלאכה לתנור בתלוש.

(ב) וביארו בגמרא את יסוד מחלוקתם, דלר"י 'סברא' היא שאין 'תנור' בתלוש, ולכך עיקר הפרשה במחובר מיירי, וכאשר באו לרבות תנור נוסף נתרבה רק התנור שנגמר במחובר ושוב נתלש, אבל תלוש מעיקרו עומד על עיקר הסברא שאינו תנור.

(ג) ואילו לרבנן סתם תנור שבתורה בתנור תלוש מיירי, והוסיפה תורה לרבות גם את כל המחובר.

(ד) ומסתימת המשנה והגמרא עולה כמש"כ בחזו"א דלר"י תנור שנעשה בתלוש אינו כלי כלל, וגם טומאת כלי חרס לא תהיה בו גם אם נצרף בכבשן ויש לו שוליים (רצפה).

(ה) ויש להבין מדוע שלא יהיה זה כלי חרס ככל הכלים, ומה הזמנתו לתנור מונעת ממנו חלות שם 'כלי חרס' גם כאשר התקיימו בו כל התנאים של כלי חרס.

(ו) וכתב החזו"א כי אכן 'סברא' היא דנעשה תנור זה חמר גמל, שתנור אינו כיון שהוא תלוש, וכלי אינו כיון שנעשה לצורך שימוש תנור.

(ז) אלא שלדידן עדיין צריך ביאור לביאורו. חדא, מה הסברא שאין תנור בתלוש. ותו, הרי תנור מתכת מקבל טומאת כלי מתכות אע"פ שהוא 'תנור תלוש', ומה בין תנור מתכת תלוש לתנור חרס תלוש.

(ח) ולהבין נקדים מה בין מוקדי האש ובין כל הכלים.

(ט) בשביל קבלת טומאה צריך שיהיה בדבר תפיסת יד אדם. ובכל הכלים האדם תופס תחתיו את עיקר

החפצא. אמנם במוקדי האש שהם תיקון 'מקום', שם חידשה תורה שבנין המוקד במידה ידועה מכניסה את 'המקום' לתפיסת יד אדם.

(י) נמצא כי בכל הכלים החפצא תחת יד אדם. ואילו במוקדי האש המקום תחת יד אדם.

(יא) והנה 'מקום תלוש' הוא 'מקום גרוע' בחלק התחתיו, מאחר שאינו אחיזת מקום קבוע.

(יב) נמצא כי כל מוקד אש תלוש נמצא 'תחתיו' של אדם בחלק 'המקום' שבו (שהוא עיקר עניינו לקב"ט) גרוע.

(יג) ובזה מובן יפה את עיקר הסברא המרחיקה את התנור התלוש מקב"ט, מאחר שאינו 'תחתיו' בשיעור המספיק לקב"ט.

(יד) ומכאן נוסף מדרגה לחלק בין תנור מתכת תלוש לתנור חרס, ונקודת החילוק תעמוד על כך שחרס הוא מין שרגילים להשתמש בו לכיבוש 'מקום' תחתיו דאדם – בתנור, ואילו מתכת שאינו מין הרגיל לתנור רגילותו לשמש לכיבוש החפצא תחתיו ולא לכיבוש המקום.

(טו) ונבין כי רושם 'תחתיו' המוחלט בדין מתחשב גם ברושם המשתקף לדעת בני אדם, ולכך בתנור חרס תלוש הדעת רואה יצירת 'מקום גרוע', וזאת מאחר שגם מינו וגם תבניתו שייך לפרשת 'מקום', והרי גרוע הוא, לכך אינו לא כלי, שהרי הוא רושם 'מקום', ולא תנור שהרי הוא באחיזת 'תחתיו' גרוע.

(טז) אבל תנור מתכת שאינו נתפס ברושם בני אדם כיצירת מקום, שאינו מין הרגיל לשמש לזה, לא יראו בו בחינת מקום אלא אם יעמוד בחיבור, שאז הושלמה

תבניתו כנגד רגילות הנהגתו, אבל כל שהוא תלוש עומד הוא ברושם העולה מעיקר מין החפצא שלו, וה”ה כלי.

תנור תלוש לרבי יהודה אין בו לא טומאת תנור ולא טומאת כלים

(א) נחלקו ר”י ורבנן במתני’ (פ”ה ו’) האם יש גמר מלאכה בהיסק תנור בתלוש, או שאין לך גמר מלאכה בהיסק תנור אלא כאשר הוא מחובר.

ובגמרא שבת (קכ”ה ע”א) ירדו לבאר מחלוקת זו בהרחבה, וקבעו את נקודת הפלוגתא מהו התנור שעליו דיברה תורה תחילה, ומה באה הילפותא להוסיף, דלרבנן תחילת הפרשה מתפרשת בתנור ‘תלוש’, ועליו הוסיפה תורה לרבות גם מחובר, ולכך לאחר כל צורת הילפותא נמצא שתנור המדובר בתורה הוא בין תלוש בין מחובר. ואילו ר”י סבר להיפך, דתחילת הפרשה מתפרשת רק על תנור מחובר ולא על תנור תלוש, ועפ”ז עלה מבנין הילפותא שהוית תנור אינה אלא במחובר, אמנם לאחר שנעשה תנור במחובר, שוב נשאר עליו תורת תנור גם בתלוש.

ומסתימת המשנה והגמרא נלמד כי לרבי יהודה תנור הנעשה בתלוש אינו מקבל טומאה כלל, שלא בא רבי יהודה רק להוציא מחומרת טומאת תנור,^א אלא גם טומאת כלי חרס בעלמא אין בו, ואפילו אם יעבור בכבשן ויהיה לו ‘תוך’,^ב ואפילו אם יהיו לו שוליים (תחתית) שהוא ‘בית קיבול’ ממש,^ג גם לא יקבל טומאה.^ד

ותמה עלה חזו”א (ז’ כ”ג) כאשר השלים תנור תלוש זה את כל הנצרך לטומאת כלים, מדוע לא יקב”ט מדין כלי חרס, והיינו בגוונא שיש לו שוליים ותוך, ונצרך בכבשן. שהרי תנור של מתכת תלוש מטמא לכו”ע משום כלי מתכת על אף שתכליתו כתכלית שאר מוקדי האש כדאמרו במתני’ (פ”ה י”א), ומ”ט תנור זה העשוי מחרס והוא תלוש אינו מקבל טומאה כלל. והוא פלאי.

ובחזו”א השתדל לענות בה, וכדלהלן, אלא שקבע את תשובתו רק לדין ולא לסברא. ועוד מוטל עלינו לעיין יפה להעמיד את בנין הסברא. ותו שגם אחר דבריו הנחמדים בחילוק הדין עוד צריך להוסיף ולהעמיד את החילוק בין תנור מתכת תלוש שהוא כלי ובין תנור של חרס תלוש שאינו כלי.

דיסוד המשפט לדבריו הוא דנקט רבי יהודה דסברא ברורה היא שתנור תלוש אינו ‘כלי’, ונקודה זו מוחלטת אצלו מסברא ולא מילפותא, ולכך אמרו בגמרא ליתן משפט אחד לטומאת התנור ולדיני מוקצה שלו. ואחר שסברא לו שאינו

^א דשלש וארבע חומרות מצאנו בו כנגד שאר כלי חרס. א. מטמא במחובר. ב. אינו צריך היסק כבשן, אלא סגי לו בתיקון היסק כדרך תשמישו. ג. גם כאשר הוא מסיד וגפסיס הוא מקב”ט כאשר הביא הר”ש (פ”ה ח’) מדברי התוספתא (פ”ה ח’). ד. גם לשיטת הראשונים דכלי חרס צריך ‘בית קיבול’ ולא סגי לו שיש לו ‘תוך’, (הרמב”ם בפיה”מ פ”ב א’, וכן במשנה ג’. ובהלכות כלים פ”ח א’. ועיין אריכות בתפא”י פ”ב בועז א’), בתנור ודאי סגי בכך שיש לו ‘תוך’.

^ב שזה המספיק לטומאת כלי חרס לדעת הר”ש מכת”י (פ”ב א’) והריטב”א והתו”י בשבת (ט”ז ע”א) והרע”ב (פ”ב א’).

^ג שזה הנצרך לטומאת כלי חרס לדעת הרמב”ם (הלכות כלים פ”ח ה”א. ובפיה”מ פ”ב א’, וכן במשנה ג’). והאריך בתפא”י בועז פ”ב סק”א. ועי”ש במשנת טהרות.

^ד ושיטת המשנה ברפ”ז קלתות של בעלי בתים - ע”פ פירוש התפא”י שם יהיה רק לשיטת רבנן ולא לשיטת רבי יהודה. אמנם בלא”ה פירושו שם יצא לידון בדבר החדש כנגד כל שיטת הראשונים והאחרונים.

כלי, כך לי צורת תנור כמו שאר צורות, שאם אין בהם שימוש בני אדם הראוי להוליד תואר כלי, אינם מקבלים טומאה.^ה אמנם עדיין צריך ביאור לביאורו מדוע באמת כ"כ מופקע שתנור תלוש יהיה כלי. וביותר שהרי כאשר אמרנו מודה רבי יהודה שתנור מתכת תלוש הוא כן 'כלי מתכות', ומדוע תנור חרס תלוש אינו ראוי לבא למידת 'כלי חרס' מעיקר הסברא היותר פשוטה ויותר ברורה.

נמצאנו באים להבין. א. מה סברת ריחוקו של תנור תלוש מקבלת טומאה. ב. מה בין תנור של מתכת תלוש ובין תנור של חרס תלוש שזה מקבל טומאה וזה אינו מקבל טומאה.

'כלי' זה תשמיש בעצמו של 'חפצא' 'מוקדי האש' זה תשמיש 'מקום'

ב) ולהבין בהלכה נקדים מה שלמדנו זה כמה כי החילוק בין מוקדי האש ובין הכלים, שתפיסת יד אדם בכלים היא בעצמו של חפצא, שעצמו של כלי ותבניתו קבועה כמשמשת אדם, וזה החלק העומד תחתיו. משא"כ במוקדי האש תפיסת יד אדם היא על 'המקום', שבפרשת תנור חירשה תורה שיחוד המקום לשמש 'מוקד אש' לתיקוני אכילת אדם, זה מכניס את 'תחום המקום' לתפיסת יד אדם וקובעו 'תחתיו', וזה מה שמביאו לפרשת קבלת טומאה.

ומעתה לעומת כלים שאמת המידה למוד בה האם הדבר 'תחתיו' זה עד כמה החפצא אחוז בידו כמשמש, במוקדי האש אמת המידה מודדת דבר אחר, והמכריע בה זה עד כמה 'המקום' שבמוקד מוגדר 'תחתיו' של אדם.

וכאן באה סברת רבי יהודה לומר לך דמאחר שאחיות יד אדם בחלק המקום שבמוקד יותר גרועה בתלוש מאשר במחובר מאחר 'שמקום' המיטלטל, בחינת המקום שבו גרועה מאוד, הסברא נותנת כי מידה רעועה זו אינה 'משמשי אדם' וממילא אינה מקבלת טומאה.

החילוק בין תנור מתכת לתנור חרס בא משום שהמבט על אחיות 'תחתיו' מתחשב ברגילות השתמשות בני אדם

ג) אמנם כלפי זה באה השאלה השניה, מדוע תנור של מתכת כן מקבל טומאה, [ואע"פ שטומאתו טומאת 'כלים' ולא טומאת 'תנור', מ"מ] הרי תשמישו הוא תשמיש תנור – ותשמיש תנור הוא תשמיש 'מקום', ומקום המיטלטל הוא 'מקום גרוע', ומה לי תנור מתכת תלוש מה לי תנור חרס תלוש.

ונשיב על כך בדרך שאלה ותשובה. דהנה יש לתמוה על מה שביארנו דכל שהוא תשמיש 'מקום' (דהיינו 'תנור'), אם חלק המקום שבו גרוע מחמת שהוא מיטלטל, אין בו תפיסת יד אדם כלל – מחמת שהמקום אינו מספיק 'תחתיו'. מדוע שלא יעמוד המקום תחתיו לכה"פ בחלק החפצא של החומר שבו, ויהיה 'כלי' מדין עצמו של חפצא הכבוש תחת ידו לתשמישו בהחזקת שוליו וגומרו בכבשן.

והתשובה על כך היא שמבט בני אדם מוחלט על פי רגילות תשמישי הדבר, כאשר המשפט על הכרעת הרגילות מורכב מהמבט המקיף הן את חומר היצירה והן את צורתו.

ומכאן בא החילוק בין התנור הנעשה ממתכת ובין התנור הנעשה מחרס, שתנור הנעשה מחרס הן צורתו והן החומר

^ה וכ"ת כיצד יתכן שלרבנן אדרבה סתם תנור הוא תלוש, ואילו לר"י אינו ראוי אפילו לתואר 'כלי'. פירש חזו"א שגם רבנן מודים שעל פי סברת תשמיש בני אדם תנור תלוש אינו ראוי להיות כלי, אלא דאחר שחידשה תורה שתנור הוא כלי, כאשר נבא להחליט מה יותר פשוט לחדש, האם שחידשה תורה שמחובר מקב"ט, או שתנור תלוש הוא כלי, ראו רבנן את התנור התלוש ככלי – חידוש יותר פשוט.

שממנו הוא נעשה הם הדברים הרגילים לשמש כתנור, וממילא גם כאשר הוא נעשה בתלוש, דעת בני אדם רואה בו 'יצירת מקום' – אלא שהוא מקום גרוע, וממילא אין מבט הרואה בו 'תפיסת תחתיו' כלפי עצמו של חומר, ונשאר כולו ללא רושם 'תחתיו' בשיעור כיבוש תפיסת יד אדם המספיק להוליד קבלת טומאה.

אבל תנור תלוש הנעשה ממתכת, כיון שאינו חומר הרגיל ליצירת תנור, דעת בני אדם רואה אותו בראיה כפולה, מחד את אחיזת המקום שבו לשמש 'מוקד אש' – מחמת שצורתו 'צורת תנור', ומאידך הדעת רואה בו גם תיקון חפצא לשמש בני אדם מחמת החומר שממנו הוא נוצר, מאחר שתנור מתכת אינו רגיל לשמש תשמיש 'כיבוש מקום' של מוקדי האש, וראיה כפולה זו היא הנותנת מקום לרושם תחתיו כלפי חפצא זה בחלק החומר שממנו הוא נעשה בשיעור המספיק להעמידו בתפיסת יד אדם על אף שיש בו מבט נוסף כלפי תכלית תשמישו לשמש תשמיש 'מקום' כאשר הוא 'תלוש' שזה תשמיש גרוע דבעלמא אינו בתפיסת יד אדם ביצירת תנור לדעת רבי יהודה.